

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava 2012. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fiducijarnog fonda za ljudska prava Saveta Evrope www.coe.int/humanrightstrustfund. Tekst prevoda ne obavezuje Sud. Za sve dodatne informacije pročitajte ceo tekst obaveštenja o autorskom pravu na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe www.coe.int/humanrightstrustfund. It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe Cour européenne des droits de l'homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

ČETVRTO ODELJENJE

**PREDMET JORDANOVA I OSTALI PROTIV BUGARSKE
(YORDANOVA AND OTHERS v. BULGARIA)**

(Predstavka br. 25446/06)

PRESUDA

Ova verzija je ispravljena 5. juna 2012. u skladu sa pravilom 81 Poslovnika Suda

STRAZBUR

24. april 2012. godine

PRAVOSNAŽNA

24. septembar 2012. godine

Ova presuda je postala pravosnažna u skladu sa članom 44, stav 2 Konvencije ali može biti predmet redakcijskih izmena.

U predmetu Jordanova i ostali protiv Bugarske,

Evropski sud za ljudska prava (Veće), zasedajući u Veću u sastavu:

Leh Garlicki (*Lech Garlicki*), *predsednik*,

David Tor Bjorgvinson (*David Thór Björgvinsson*),

Paivi Hirvela (*Päivi Hirvelä*),

Džordž Nikolau (*George Nicolaou*),

Ledi Bianku,

Zdravka Kalajđijeva (*Zdravka Kalaydjieva*),

Vinsent A. De Gaetano (*Vincent A. De Gaetano*), *sudije*,

i Fatoš Arače (*Fatoş Aracı*), *zamenik sekretara Odeljenja*,

Nakon većanja zatvorenog za javnost 7. februara 2012. i 3. aprila 2012,

izriče sledeću presudu, usvojenu 3. aprila 2012. godine:

POSTUPAK

1. Ovaj predmet je formiran na osnovu predstavke protiv Republike Bugarske (br. 25446/06) koju je 23. juna 2006. godine Evropskom sudu za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud) podnelo dvadeset i troje državljana Bugarske, čija su imena navedena u prilogu uz ovu presudu (u daljem tekstu: podnosioci predstavke), shodno članu 34 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija).

2. Podnosiocima predstavke je predstavljala M. Ilieva, advokat iz Sofije. Bugarsku državu (u daljem tekstu: Država) su predstavljale njene zastupnice S. Atanasova i M. Koceva (Kotzeva), službenice Ministarstva pravde.

3. Podnosioci predstavke su se žalili da su im vlasti odlukom o iseljenju iz njihovih domova u kvartu Batalovoj vodenici povredile, konkretno, prava iz članova 3 i 8 Konvencije i člana 1 Protokola br. 1, ponaosob i u vezi sa članovima 13 i 14.

4. Sud je 8. jula 2008. bugarskoj Državi u skladu sa pravilom 39 Poslovnika Suda naložio da preduzme privremene mere. Sud je 23. jula 2008. ukinuo te mere nakon što je dobio uveravanja od bugarske Države (vidi stavove 49-53 dole u tekstu). Sud je odlukom od 14. septembra 2010. predstavku proglasio u jednom delu prihvatljivom a u drugom delu neprihvatljivom.

5. I podnosioci predstavke i Država su podneli pisane napomene o meritumu (u skladu sa pravilom 59, stav 1). Nakon što je Veće posle konsultacija sa strankama odlučilo da održavanje rasprave o meritumu nije neophodno (u skladu sa pravilom 59, stav 3 *in fine*), svaka stranka je pisanim putem odgovorila na napomene druge stranke.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI SLUČAJA

A. Relevantni istorijat

1. Domovi podnosilaca predstavke

6. Podnosioci predstavke žive u Sofijskom kvartu Batalovoj vodenici. Sebe opisuju kao lica romskog porekla.

7. Za razliku od nekih drugih evropskih zemalja, u kojima Romi vode čergarski način života, velika većina Roma u Bugarskoj, bar od šezdesetih godina 20. veka, živi u naseljima. U velikom broju bugarskih gradova postoji jedan ili više kvartova izvan centra u kojima živi pretežno romsko stanovništvo.

8. Neki podnosioci predstavke ili njihovi roditelji, a u nekim slučajevima i njihove babe i dede, doselili su se u Batalovu vodenicu krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 20. veka. Ostali su se doselili kasnije, devedesetih godina 20. veka.

9. Država je šezdesetih godina 20. veka izvršila eksproprijaciju zemljišta u ovom kvartu i raščistila ga u skladu sa državnim politikom o stambenoj izgradnji. Na tom zemljištu je izgrađen veći broj stambenih blokova. Međutim, plan pretvaranja parcela na kojima podnosioci predstavke trenutno žive u zelenu površinu nikad nije ostvaren.

10. Porodice podnosilaca predstavke su bez ikakve dozvole izgradile svoje domove na državnom zemljištu. Taj kraj se stoga postepeno pretvorio u malo romsko naselje. Čini se da u njemu živi između 200 i 300 ljudi.

11. Većina objekata su prizemne kuće. Ne postoji ni kanalizacija ni vodovod. Stanari koriste vodu sa dve javne česme.

12. Većina podnosilaca predstavke je prijavljena na adresama na kojima i živi u Batalovoj vodenici. Mnogi od njih su prijavljeni na istoj adresi iako žive u odvojenim objektima koji se ne pojavljuju ni u jednom zvaničnom prostornom planu. Većina podnosilaca predstavke živi u svojim kućama sa svojim porodicama, uključujući malu decu ili unučad.

13. Podnosioci predstavke nikada nisu pokušali da legalizuju objekte koje su izgradili. To je u načelu bilo moguće podnošenjem zahteva za izdavanje građevinske dozvole i odobrenje planova. Prema navodima podnosilaca predstavke, njima je bilo teško da podnesu takve zahteve jer su siromašni i žive u romskoj zajednici, izolovani od ostatka društva.

14. Stranke ne spore da domovi podnosioca predstavke ne ispunjavaju osnovne uslove propisane relevantnim propisima o izgradnji i bezbednosti i da ne mogu biti legalizovani bez značajne rekonstrukcije.

15. Godine 1987. je izmenjen lokalni urbanistički plan, koji je predviđao izgradnju stanova na parcelama o kojima je reč. Taj plan nikad nije sproveden.

16. Zemljište koje su zauzeli podnosioci predstavke je nakon zakonodavne reforme 1996. godine prešlo u vlasništvo opštine Sofije.

17. Državne i opštinske vlasti do 2005. nisu preduzele nijedan korak ka raseljavanju podnosioca predstavke i njihovih porodica.

18. U skladu sa relevantnim zakonom, podnosioci predstavke ne mogu da postanu vlasnici zemljišta koje su zaposeli. Odredbe o sticanju svojine po osnovu održaja se do 1996. godine nisu primenjivale u odnosu na državno i opštinsko zemljište. Od 1996, ove se odredbe, po kojima lice može postati vlasnik neke nepokretnosti ako je nad njom imalo državinu u periodu od deset godina, primenjuju na većinu kategorija opštinskog zemljišta. Međutim, Skupština je 2006. godine, pred istek desetogodišnjeg perioda otkad je amandman iz 1996. godine stupio na snagu, donela odluku o prekidu računanja roka za sticanje vlasništva nad državnim i opštinskim zemljištem po osnovu održaja. Ta suspenzija je nekoliko puta produžavana i trenutno je na snazi do 31. decembra 2014. godine (članovi 79 i 86 Zakona o svojini i prelazne odredbe koje se na njih odnose).

19. Prema izjavi B.T, Roma koji stanuje u Batalovoj vodenici, njegovi roditelji su zakoniti vlasnici njihove kuće u tom naselju i poseduju ispravu javnog beležnika. Podnosioci predstavke nisu priložili primerak isprave javnog beležnika. Nalog za iseljenje od 17. septembra 2005. godine nije bio adresiran ni na B.T. ni na njegove roditelje (vidi stav 31 dole u tekstu).

2. Pritužbe trećih lica, javne izjave, protesti i medijski izveštaji

20. U nekoliko delova Sofije su početkom devedesetih godina 20. veka porasle napetosti između stanovnika romskih naselja i njihovih neromskih suseda. U medijima se naširoko raspravljalo o pitanju romskih naselja, koja su često nazivana „getima“. Mnogi komentatori su pozivali na izmeštanje svih „romskih geta“ u Sofiji. Ovakve stavove je podržavao i određeni broj vodećih političara. Povremeno su objavljivani i stavovi romskih organizacija.

21. Neromski stanari različitih četvrti Sofije su između 2003. i 2006. godine održali nekoliko demonstracija, zahtevajući prinudno iseljenje njihovih romskih suseda. Održavane su i druge demonstracije osoba koje nisu Romi, koje su protestovale kada su čule vesti o planovima vlasti da u njihovo susedstvo presele romske porodice koje bi trebalo da budu iseljene iz drugih delova grada.

22. Čini se da su neromski stanovnici Batalove vodenice neodređenog dana osnovali udruženje kako bi izvršili pritisak na vlasti u vezi sa bespravnim naseljem podnosioca predstavke.

23. Većina pritužbi protiv romskih stanara Batalove vodenice odnosila se na sanitarne opasnosti i odvratan smrad prouzrokovan nepostojanjem kanalizacije i činjenicom da su stanari gajili životinje (uključujući, navodno, i ovce, svinje, kokoške i konje). Pored toga, mnogi neromski stanari tog kraja su verovali da su romski stanari odgovorni za mnogobrojna krivična dela, uključujući fizičke napade, krađu i oštećivanje javne i privatne imovine. Demonstranti su se takođe žalili da ružne udžerice kvare izgled tog kraja.

24. Opštinske vlasti Sofije su smatrale da dolazak velikog broja Roma u Sofiju i njihovo naseljavanje u bespravnim romskim naseljima od 1990. godine predstavlja ozbiljan problem, jer je to prouzrokovalo još veću prenaseljenost tih naselja i stvorilo dodatne probleme vezane za bespravnu izgradnju i higijenu.

B. Odluka o iseljenju podnosioca predstavke i sudski postupci koji su usledili

25. Neodređen broj pojedinaca, očigledno osoba koje su primile odluke o povraćaju imovinskih prava nad eksproprisanim zemljištem u kvartu Batalovoj vodenici, žalio se marta 2000. opštinskom veću Sofije da su „lica romskog porekla“ nezakonito zaposela zemljište u tom delu grada. Opštinsko veće je razmotrilo predmet i 11. decembra 2000. odlučilo da vlasnicima kojima je vraćeno zemljište u zamenu za njega ponudi drugo opštinsko zemljište. Takođe je pozvalo gradonačelnika Sofije da sačini plan za rešavanje „problema u celini“. Čini se da takav plan nikada nije usvojen.

26. Opštinske vlasti su 2003. izmenile lokalni urbanistički plan za Batalovu vodenicu, u cilju razvoja te četvrti.

27. Opštinsko veće Sofije je 2. marta 2005. u načelu odobrilo prenos vlasništva nad parcelama zemljišta u Batalovoj vodenici na privatnog investitora K. Prenos je izvršen 16. maja 2006. godine. Parcele o kojima je reč su se graničile sa zemljištem na kojem su živeli podnosioci predstavke. Nije jasno da li je K. ikada realizovao ijedan razvojni plan.

28. Opštinski zvaničnici su 29. avgusta 2005. posetili Batalovu vodenicu i izdali dokument kojim se potvrđuje da su podnosioci predstavke i ostala lica zaposeli zemljište.

29. Načelnica opštinskog okruga S. je 8. septembra 2005. pozvala sve ili skoro sve stanare – oko 180 Roma, uključujući i podnosioc predstavke – da napuste svoje domove u roku od sedam dana, pošto su bespravno zaposeli opštinsko zemljište. Tekst se pozivao na član 65 Zakona o opštinskoj svojini i sadržao je spisak imena lica kojima je bio upućen, kao i upozorenje da će policija ukloniti lica koja se o njega oglašuju.

30. Podnosioci predstavke su podneli žalbu. Opštinski zvaničnici su 15. septembra 2005. izdali dokument kojim se potvrđuje da stanari o kojima je reč nisu napustili taj deo grada.

31. Načelnica je stoga 17. septembra 2005. naložila njihovo prisilno iseljenje. U nalogu su pojedinačno navedena imena svih osoba na koje se odnosi. Načelnica je takođe izrazila nameru da obezbedi nalog za rušenje kuća podnosilaca predstavke, u skladu sa Zakonom o planiranju izgradnje (*Закон за устройство на територията*).

32. Podnosioci predstavke su Gradskom sudu u Sofiji podneli zahtev da zaustavi njihovo iseljenje do donošenja odluke o njihovoj žalbi na nalog za iseljenje. Sud je odobrio njihov zahtev.

33. Odbor koji je predstavljao romske stanare ovog dela grada je 28. septembra 2005. potpisao sporazum sa opštinskim vlastima Sofije po kojem će opština ponuditi alternativni smeštaj licima koja su evidentirana kao stanovnici Batalove vodenice, nakon čega će ona biti iseljena sa ove lokacije. Opština nije preduzela nikakve korake kako bi sprovela ovaj sporazum.

34. U sporazumu je takođe bilo predviđeno da će odbor predstavnika preduzeti mere kako bi poboljšao higijenu u romskom naselju. Predstavnici su takođe na sebe preuzeli obavezu da organizuju uklanjanje domaćih životinja čije držanje nije bilo dozvoljeno, a koje su stanari gajili, i da bolje održavaju red. Prema tvrdnjama Države, situacija se nije poboljšala.

35. U sudskom postupku po žalbi na nalog načelnice, Gradski sud Sofije je 12. januara 2006. doneo presudu kojom je nalog za iseljenje proglasio zakonitim. Podnosioci predstavke su se žalili na tu odluku. Vrhovni upravni sud je 12. juna 2006. potvrdio presudu Gradskog suda.

36. Sudovi su zaključili da je činjenica da podnosioci predstavke nisu dokazali postojanje važećeg zakonskog osnova za zaposedanje zemljišta dovoljna da bi oni utvrdili da je nalog za iseljenje zakonit. Ako su podnosioci predstavke smatrali da imaju imovinska prava, na njima je bilo da podnesu isprave javnog beležnika ili da pokrenu građanski postupak za utvrđivanje tih navodnih prava. Oni to nisu učinili. S obzirom na te okolnosti, a imajući u vidu član 92 Zakona o svojini, njihove kuće se nalaze u vlasništvu opštine.

37. Sudovi su takođe ocenili kao neosnovane navode podnosilaca predstavke o povredi prava iz Konvencije i diskriminaciji.

38. Sudovi su ocenili kao nebitan iz ugla domaćeg zakonodavstva argument podnosilaca predstavke da ne bi trebalo da budu iseljeni jer već decenijama žive u toj četvrti uz odobrenje vlasti, kao i njihove argumente koji su se zasnivali na načelu srazmernosti.

C. Pokušaj iseljenja podnosilaca predstavke 2006. godine

39. Opštinske vlasti su 21. juna 2006. objavile nameru da do 28. juna prinudno isele nezakonite stanare Batalove vodenice, uključujući i podnosioc predstavke, i da sruše njihove kuće. Štampani mediji su 22. juna 2006. citirali načelnicu okruga koja je izjavila da je nalog za iseljenje izdat zbog brojnih pritužbi suseda u vezi sa bespravnim naseljem.

40. Vlasti nisu izvršile prinudno iseljenje zbog političkih pritisaka, koji su uglavnom dolazili od članova Evropskog parlamenta.

41. Opštinske vlasti su u svojim javnim izjavama očigledno zauzimale stav da iseljenje stanara Batalove vodenice kasni ali da ne može biti odmah sprovedeno zbog pritisaka „iz Evrope“. Izražavale su različita mišljenja o tome da li bi opština trebalo da pokuša da obezbedi alternativni smeštaj za stanare Batalove vodenice. Načelnica okruga je javno izjavljivala da to nije moguće jer stanari o kojima je reč nisu evidentirani kao stambeno ugrožena lica, te opština ne može da im da prvenstvo nad drugima koji se već godinama nalaze na listi čekanja.

42. Neodređenog dana, ubrzo posle 12. juna 2006. godine, načelnica okruga S. je učestvovala u televizijskoj debati o sudbini romskog naselja u Batalovoj vodenici. Ona je, između ostalog, izjavila da romski stanari tog naselja nemaju pravo da budu evidentirani kao stambeno ugrožena lica jer su bespravno zaposeli opštinsko zemljište. Ona im iz tog razloga neće ponuditi u zakup opštinske stanove jer se na listi čekanja nalaze mnogobrojne porodice. Načelnica okruga je takođe izjavila da je sporazum između gradonačelnika Sofije i odbora predstavnika romskih porodica od 28. septembra 2005. „zaključen u predizbornom periodu“ i da ona ne smatra da je on obavezuje. Takođe je izjavila da su sudovi potvrdili nalog za iseljenje i da on mora biti izvršen; činjenica da osobe u pitanju nemaju gde da odu nije od značaja. Načelnica je zatim izjavila da je primila pritužbe od neromskih stanara te četvrti i da ima obavezu da reaguje.

43. Većina podnosilaca predstavke nije pokušala da pronade nove domove za svoje porodice. Troje podnosilaca predstavke je bilo prijavljeno na adresama u drugim delovima Sofije između 2004. i 2007. godine. Jedna podnositeljka predstavke je 2005. prijavila adresu u gradiću Sandanski kao svoje zvanično prebivalište. Prema tvrdnjama ova četiri podnosioca predstavke, Batalova vodenica je i dalje predstavljala njihov jedini pravi dom iako su neko kratko vreme živeli van ovog kvarta, u kućama u kojima žive njihovi srodnici.

44. Čini se da su nakon juna 2006. nastavljeni pregovori između romskih stanara i opštinskih vlasti u pogledu mogućeg preseljenja u privremene opštinske stanove onih lica koja su bila u položaju podnosilaca predstavke i koja su imala prijavljeno prebivalište u Batalovoj vodenici pre 1996. U njima su takođe učestvovala nevladine organizacije koje štite prava Roma i predstavnici Države.

45. Informacije o nameri preseljenja nezakonitih stanara Batalove vodenice naišle su na snažno protivljenje stanovnika četvrti u koje je trebalo da budu preseljeni. Čini se da nikada nije razrađen nijedan ostvariv plan preseljenja.

46. Lokalni zvaničnici su u svojim intervjuima i izjavama izražavali podršku neromskom stanovništvu. U radio intervjuu koji je dao novembra 2006, načelnik Sofijskog okruga Ovča kupel je izjavio da bi „neprijatnosti koje bi romsko naselje stvorilo [ako bi se romske porodice preselile u njegov okrug] u ogromnoj meri prevazilazile neugodnost koju izaziva jedna deponija“. Takođe je izjavio da se „od romskih porodica ne može očekivati da žive među građanima jer nemaju potrebnu kulturu“.

D. Pokušaj iseljenja podnosilaca predstavke 2008. godine i događaji koji su usledili nakon toga

47. Opštinske vlasti su 27. juna 2008. stanovnicima ove četvrti, uključujući i podnosioc predstavke, uručile obaveštenje u kojem im je naloženo da svoje domove napuste do 10. jula 2008, inače će biti prinudno iseljeni 11. jula 2008.

48. Obaveštenje je izdato radi izvršenja naloga za iseljenje od septembra 2005. koji je bio pravosnažan i izvršan.

49. Sud je 8. jula 2008. u skladu sa pravilom 39 Poslovnika Suda naložio Vladi Bugarske da ne izvrši prinudno iseljenje podnosilaca predstavke iz njihovih kuća do 23. jula 2008, dok Sud ne dobije detaljne informacije o bilo kakvim merama koje vlasti preduzimaju da bi obezbedile smeštaj za decu, stare, lica sa invaliditetom i druge osetljive pojedince koji bi trebalo da budu prinudno iseljeni.

50. Država je podnela primerak izjave načelnice okruga S, koja je navela da će biti obezbeđeno po pet soba u dva lokalna socijalna doma i da nekoliko starih ljudi može biti smešteno u trećem domu. Nisu dostavljene nikakve informacije o bilo kakvoj mogućnosti da porodice budu smeštene zajedno.

51. Takođe se čini da niko od podnosilaca predstavke nije bio spreman da se odvoji od zajednice i bude smešten u takvim uslovima, ne samo zato što, kako su tvrdili, nisu bili u mogućnosti da zarađuju za život izvan zajednice.

52. Načelnica okruga S. je 22. jula 2008. izjavila da je obustavila izvršenje naloga za iseljenje „dok ne budu rešeni stambeni problemi stanara Batalove vodenice“. Nalog nije ukinut.

53. U svetlu ovih informacija, predsednik Petog odeljenja Suda je 23. jula 2008. odlučio da ukine privremenu meru od 8. jula 2008, pri čemu je precizirao da je odluku doneo pretpostavljajući da će Sud i podnosioci predstavke biti blagovremeno obavešteni o bilo kakvoj promeni stava vlasti,

kako bi Sud mogao da razmotri usvajanje neke dodatne mere u skladu sa pravilom 39 Poslovnika Suda.

54. O ovom pitanju je 23. jula 2008. raspravljao Nacionalni savet za saradnju u vezi s etničkim i demografskim pitanjima, koji uključuje predstavnike nevladinih organizacija i kome predsedava direktor Direkcije za etnička i demografska pitanja pri Savetu ministara. Predstavnicima opštine Sofije je preporučeno da se suzdrže od mera za rešavanje problema u Batalovoj vodenici koje bi stvorile napetosti u drugim četvrtima. Većina je bila mišljenja da romske porodice koje žive u Batalovoj vodenici ne bi trebalo da budu prinudno iseljene i da njihovi domovi ne bi trebalo da budu srušeni dok se ne pronađe trajno rešenje.

55. Prema dopisu direktora Direkcije za etnička i demografska pitanja, poslatog januara 2009. u vezi sa ovom predstavkom, opština Sofija je radila na programu sanacije romskih četvrti. Predviđena je izgradnja privremenih stambenih jedinica na nekoliko opštinskih parcela. Država je mogla da obezbedi deo početnih sredstava za finansiranje građevinskih radova ali je bilo neophodno naći i druge izvore finansiranja. Predviđeno je da će Romi koji podnesu zahtev za dobijanje stana biti ohrabrivani da se zaposle na građevinskim radovima u skladu sa relevantnim propisima o socijalnom zapošljavanju. Projekat se odnosio na romske porodice koje su se doselile u Batalovu vodenicu pre 1996. Oni koji su se kasnije doselili su morali „da se vrate u svoje ranije domove“.

56. U svom odgovoru od 12. januara 2010. godine na pismo stanara koji su protestovali zbog toga što vlasti nisu iselile njihove romske susede iz Batalove vodenice, načelnica okruga je izjavila da je izvršenje naloga za prinudno iseljenje iz 2005. odloženo pod pritiskom članova Evropskog parlamenta i da su podnosioci predstave pokrenuli postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava. Ona u dopisu nije pomenula planove da se licima koja bi trebalo da budu prinudno iseljena obezbedi alternativni smeštaj.

57. Prema medijskim izveštajima, opštinske vlasti su tokom maja 2010. razmatrale planove preseljenja stanara Batalove vodenice na neko drugo mesto u vlasništvu države ili opštine.

58. U svojim poslednjim podnescima iz decembra 2010. stranke nisu izvestile o bilo kakvom napretku u realizaciji ovih projekata.

59. Prema podnosiocima predstave, planovi preseljenja koje su pominjale vlasti predstavljaju samo prazna obećanja.

E. Ostale relevantne činjenice

60. Savet ministara je marta 2006. usvojio desetogodišnji Nacionalni program za unapređenje uslova stanovanja za Rome u Bugarskoj za period od 2005. do 2015. godine, u kontekstu međunarodne inicijative pod nazivom Dekada inkluzije Roma 2005-2015.

61. Opštinsko veće Sofije je septembra 2007. usvojilo plan sprovođenja ovog desetogodišnjeg nacionalnog programa u Sofiji za period od 2007. do 2013. godine. Dokument obuhvata analizu postojeće situacije u pogledu stanovanja.

62. Prema ovoj analizi, tokom godina su u Sofiji nicala prenaseljena romska naselja a vlasti u prošlosti ništa nisu činile kako bi rešile probleme koji su se pojavljivali. Romi, koji oduvek predstavljaju marginalizovanu grupu sa minimalnim resursima, u praksi ne mogu da steknu nepokretnost. Oni tradicionalno zaposedaju nenaseljeno zemljište i na njemu grade improvizovane udžerice. Premda većina Roma, kao lica kojima je potreban stan, ispunjavaju relevantne kriterijume da žive u opštinskim stanovima, ova opcija ne funkcioniše u praksi usled nekoliko faktora, uključujući ograničen broj slobodnih opštinskih stanova i nespremnost mnogih romskih porodica da se presele u opštinske stanove. Njihova nespremnost se delom može objasniti nedostatkom potrebnih sredstava da pokrivaju prateće troškove, kao što su komunalije, a delom animozitetom koji često postoji između neromskih stanara stambenih blokova i romskih porodica koje su se doselile.

63. Desetogodišnjim Nacionalnim programom i sofijskim planom za period od 2007. do 2013. godine predviđene su, između ostalih, sledeće aktivnosti: izrada programa opštinskog stanovanja, legalizacija zgrada koje ispunjavaju relevantne građevinske standarde, izgradnja vodovoda i kanalizacije u romskim četvrtima i pružanje informacija i pomoći onima koji podnose zahteve za dobijanje opštinskih stanova.

64. U Izveštaju iz 2010. godine o sprovođenju programa Dekade inkluzije Roma za period od 2005. do 2015. se ne pominje da je postignut bilo kakav napredak u pogledu stanovanja Roma. U zaključku izveštaja je izneta preporuka relevantnim ustanovama i akterima da blagovremeno iskoriste mogućnosti u skladu sa članom 7, stav 2 Uredbe (EC) br. 1080/2006 o Evropskom regionalnom razvojnom fondu.

65. Prema medijskim izveštajima, u nekoliko regiona u Bugarskoj su u toku građevinski radovi na izgradnji stambenih objekata za Rome koji su iseljeni ili bi trebalo da budu iseljeni sa zemljišta koje su bespravno zaposeli.

II. RELEVANTNO DOMAĆE ZAKONODAVSTVO I PRAKSA

66. Prema članu 65 Zakona o opštinskoj svojini, predsednik opštine ima pravo da naloži povraćaj nepokretnosti u vlasništvu opštine koje su zaposela lica koja na to nemaju zakonsko pravo. Dozvoljena je žalba sudu na nalog predsednika opštine. Nalog izvršava policija.

67. Prema novom stavu 5 člana 65, koji je dodat maja 2008. godine, lica koja su bez zakonskog osnova zaposela opštinsku nepokretnost ne mogu da se pozivaju na članove 72-74 Zakona o svojini, koji daju određena prava

licima koja imaju državinu na tuđoj stvari (pod određenim uslovima, pravo na naknadu sredstava uložениh u renoviranje i na zadržavanje stvari do isplate te naknade).

68. Prema članu 92 Zakona o svojini, tumačenom u vezi sa ostalim odredbama tog zakona, objekti pripadaju vlasniku zemljišta osim ako je vlasnik zakonito preneo pravo gradnje na drugo lice. Bugarsko zakonodavstvo do 1996. godine nije omogućavalo sticanje državne ili opštinske imovine putem održaja. Od 1996. godine, privatna lica u načelu mogu putem održaja postati vlasnici državne i opštinske imovine koja potpada pod kategoriju „privatne državne imovine“ ukoliko ispunjavaju određeni broj uslova. Usvajanjem prelazne odredbe 2006. je prekinuto računanje roka za sticanje vlasništva nad državnim i opštinskim zemljištem po osnovu održaja a ta suspenzija je i dalje na snazi.

69. Kategorizacija stambeno ugroženih lica i mogućnost podnošenja zahteva za dobijanje opštinskog stana uređene su opštinskim propisima koje svaka opština usvaja u skladu sa članom 45a Zakona o opštinskoj svojini. Prema ovim propisima, koji se razlikuju od grada do grada, kandidati uglavnom moraju biti prijavljeni na adresi u dotičnom gradu duže od pet godina, ne smeju posedovati nikakve nepokretnosti i ne smeju imati sredstva koja prevazilaze određeni maksimalni iznos. Zahtevi se obično podnose pisanim putem, uz popunjavanje formulara, a uz njih se prilaže određeni broj dokumenata. Odluku o priznavanju stambene ugroženosti donosi opštinska komisija a žalba na nju se može podneti sudu. Beskućnici i ljudi koji žive u opasnim ili nezdravim uslovima imaju prioritet među kandidatima kojima je priznata stambena ugroženost.

70. U skladu sa članovima 43 i 45 Zakona o opštinskoj svojini, lica čiji domovi nisu bezbedni jer postoji opasnost da će se srušiti i lica sa ozbiljnim socijalnim ili zdravstvenim problemima mogu biti smeštena najduže dve godine u određenom broju opštinskih objekata namenjenih hitnom smeštaju.

71. Prema članovima 4 i 5 Zakona o zaštiti od diskriminacije, koji je stupio na snagu 1. januara 2004, godine, rasističke izjave se mogu smatrati diskriminatornim. Žrtva može da podnese pritužbu Komisiji za zaštitu od diskriminacije (vidi, na primer, Rešenje br. 178 od 25. jula 2008, u kojem je ta komisija utvrdila da jezik usmeren protiv Roma korišćen tokom televizijske emisije 24. februara 2007. predstavlja zabranjenu diskriminaciju) ili da podnese tužbu sudu. Rasističke izjave mogu biti krivično sankcionisane u skladu sa članovima 146 i 148 Krivičnog zakonika. Postupak mora da pokrene žrtva. Izazivanje rasne mržnje je, pak, posebno krivično delo sankcionisano u skladu sa članom 162 Krivičnog zakonika.

72. Bugarsko zakonodavstvo o upravnom postupku nije garantovalo načelo srazmernosti u vreme kada je izdat nalog za iseljenje 17. septembra 2005. i kada su ga razmatrali domaći sudovi. Ovo načelo je propisano

članom 6 Zakona o upravnom postupku, koji je stupio na snagu jula 2006. godine.

III. RELEVANTNI MEĐUNARODNI MATERIJALI

A. Savet Evrope

73. Evropski komitet za socijalna prava Saveta Evrope je 18. oktobra 2006. doneo odluku o meritumu pritužbe koju je protiv Bugarske podnela nevladina organizacija Evropski centar za prava Roma (*European Roma Rights Centre*). Komitet je, između ostalog, zaključio da „nepostojanje pravne sigurnosti zakupa i nepoštovanje uslova koji su pratili prinudno iseljenje romskih porodica iz stambenih objekata koje su bespravno zaposeli predstavlja povredu člana 16 revidirane Evropske socijalne povelje, u vezi sa članom E“. Član 16 se tiče prava porodica na „odgovarajuću socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu“, a u članu E se zabranjuje diskriminacija u uživanju prava iz povelje.

74. Komitet je prilikom donošenja tog zaključka utvrdio da bugarsko zakonodavstvo koje omogućava legalizaciju bespravnih objekata postavlja uslove koji su „prestrog i da bi bili od koristi u rešavanju naročito hitne stambene situacije romskih porodica“, situacije koju je bugarska Država prepoznala. Komitet je takođe smatrao da su vlasti dugo tolerisale bespravna romska naselja i da su stoga bile u obavezi da s pažnjom odmeravaju gradske urbanističke mere u odnosu na „pravo na stanovanje i njegov cilj da spreči beskućništvo“. Komitet je zatim utvrdio da je Bugarska diskriminatorno postupala prema romskim porodicama jer nije imala u vidu specifičnost uslova u kojima Romi žive i jer je strogo primenjivala pravila o legalizaciji objekata na njima, a oni se nalaze u različitoj situaciji ne samo usled izostanka intervencije Države tokom određenog perioda. Komitet je takođe utvrdio da su vlasti postupale diskriminatorno jer nisu imale u vidu da se romske porodice suočavaju sa većom opasnošću od prinudnog iseljenja i jer nisu sistematski nalazile alternativni smeštaj za prinudno iseljene porodice .

75. Komitet ministara Saveta Evrope je 5. septembra 2007. usvojio rezoluciju o ovom slučaju u kojoj je, između ostalog, primetio da je bugarska delegacija pred Komitetom izjavila da namerava da izmeni i dopuni Zakon o planiranju izgradnje kako bi omogućila lakšu legalizaciju postojećih objekata i izgradnju socijalnih stanova.

76. Komitet ministara Saveta Evrope je u svojoj Preporuci iz 2005. o unapređenju uslova stanovanja Roma pozvao Države članice da, između ostalog, odmereno reaguju na pojavu bespravnih romskih naselja i da, kad god je to moguće, nastoje da pronađu rešenja koja su prihvatljiva za sve strane. Takođe, mere prinudnog iseljenja bi trebalo da se sprovedu uz

konsultacije sa zajednicom ili pojedincem u pitanju, blagovremeno obaveštavanje, informisanje, garanciju da će prinudno iseljenje biti izvršeno na razuman način kao i mere alternativnog smeštaja. Kada je u pitanju svakodnevni život u postojećim naseljima, vlasti bi trebalo da obezbede jednak nivo usluga kao za druge grupe stanovništva, a pored toga bi trebalo da unapređuju upravljanje, uključujući odgovarajuće rešavanje sukoba u četvrtima. Stambena politika treba da bude prilagođena konkretnim situacijama u kojima se nalaze romske zajednice.

77. Komitet ministara Saveta Evrope je u svojoj Preporuci iz 2008. o politici prema Romima i/ili čergarima u Evropi pozvao Države članice da, između ostalog, obezbede da odluke koje lokalne vlasti donose u relevantnoj oblasti nemaju diskriminatorne posledice po Rome.

78. U svojoj Rezoluciji br. 1740(2010) o položaju Roma u Evropi i relevantnim aktivnostima Saveta Evrope, Parlamentarna skupština Saveta Evrope je izrazila zabrinutost zbog toga što proces integracije Roma u Evropi nije postigao zadate ciljeve tokom poslednjih dvadeset godina, što su Romi i dalje redovno žrtve netrpeljivosti, diskriminacije i odbacivanja zasnovanih na duboko usađenim predrasudama i zbog toga što je položaj Roma u vezi sa obrazovanjem, zapošljavanjem, stanovanjem, zdravstvenom zaštitom i učešćem u politici daleko od zadovoljavajućeg. Parlamentarna skupština je istakla da je usvajanje nacionalnih strategija nedovoljno ukoliko nije praćeno merama za sprovođenje na lokalnom i regionalnom nivou. Pozvala je Države članice da, između ostalog, promovišu pozitivne predstave o različitosti, da suzbijaju stereotipe i predrasude, da snažno reaguju na rasistički diskurs javnih zvaničnika i da se bore protiv govora mržnje usmerenog na Rome, kako u medijima i politici tako i u građanskom društvu. Skupština je u pogledu stanovanja pozvala Države članice da preduzmu hitne mere i spreče prinudno iseljenje Roma iz kampova i naselja, da u slučajevima kada je prinudno iseljenje neizbežno obezbede da se takva iseljenja sprovode samo ukoliko su obezbeđeni svi oblici procesne zaštite predviđeni međunarodnim pravom ljudskih prava, uključujući obezbeđivanje odgovarajućeg alternativnog smeštaja i naknade za eksproprijaciju i gubitak pokretne imovine oštećene tokom postupka prinudnog iseljenja, kao i da u slučaju da u važećem nacionalnom zakonodavstvu ne postoje takvi oblici procesne zaštite usvoje zakonske propise o prinudnom iseljenju koji pružaju garantije i pravne lekove u skladu sa međunarodnim standardima.

79. Komesar za ljudska prava Saveta Evrope je u svojoj Preporuci o ostvarivanju prava na stanovanje iz 2009. godine, između ostalog, izjavio da bi Države u svojim zakonodavstvima trebalo da preciziraju da je preduzimanje pozitivnih mera opravdano u cilju unapređenja potpune i delotvorne ravnopravnosti pod uslovom da postoji objektivno i razumno opravdanje za takve mere.

B. Evropska unija

80. Evropska agencija za osnovna prava je oktobra 2009. objavila komparativni izveštaj o uslovima stanovanja Roma i čergara u EU.

81. Prema tom izveštaju, značajan broj Roma u Evropi živi u bespravnim naseljima. Na primer, 2002. godine je oko 70% kuća u urbanim romskim naseljima u Bugarskoj bilo bespravno sagrađeno, 1999. godine je oko 63.000 Roma živelo u neuređenim kampovima u Grčkoj, dok je 2008. godine većina grupa Roma u Francuskoj živela u sirotinjskim četvrtima.

82. U izveštaju su takođe pomenuti slučajevi prinudnih iseljenja takvih kampova, naročito u Italiji i Grčkoj.

C. Organizacija ujedinjenih nacija

83. Komitet Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava je u svom Opštem komentaru br. 7 o prinudnom iseljenju i pravu na adekvatno stanovanje koje je zajemčeno Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, između ostalog, naveo da prinudna iseljenja ne bi trebalo da dovedu do beskućništva ili veće opasnosti od povreda ljudskih prava. Pored toga, prinudna iseljenja se moraju vršiti pod određenim uslovima, kao što su prethodne konsultacije sa licima koja će biti prinudno iseljena i odgovarajuće i blagovremeno prethodno obaveštavanje o datumu prinudnog iseljenja i raspoloživim pravnim lekovima. Ako lica koja su prinudno iseljena ne mogu sama da obezbede smeštaj, Države bi trebalo da preduzmu sve razumne mere i iskoriste sve raspoložive resurse da im obezbede odgovarajući alternativni smeštaj.

PRAVO

I. NAVODNE POVREDE KONVENCIJE U SLUČAJU IZVRŠENJA NALOGA OD 17. SEPTEMBRA 2005. GODINE

84. Podnosioci predstavke su tvrdili da bi izvršenje naloga od 17. septembra 2005. i njihovo iseljenje iz domova u Batalovoj vodenici predstavljalo nečovečno i ponižavajuće postupanje suprotno članu 3 i da bi se time povredilo njihovo pravo na poštovanje doma zaštićeno članom 8. Pored toga su se pozvali na član 13 i tvrdili da vlasti nisu uzele u obzir pitanje srazmernosti, kao i na član 14, i tvrdili da bi njihovo iseljenje bilo diskriminatorno. Takođe su se žalili da bi bio prekršen i član 1 Protokola br. 1.

A. Podnesci stranaka

1. Podnosioci predstavke

85. Podnosioci predstavke su tvrdili da kuće u kojima žive i gde su prijavljeni predstavljaju njihove domove bez obzira na činjenicu da su bespravno izgrađene. Decenijama nije preduzet nijedan korak ka iseljavanju podnosilaca predstavke. Ljudi koji su tako beznadežno siromašni i izopšteni kao što su oni zasnivali su svoj život na očekivanju da će takva neaktivnost da potraje. Podnosioci predstavke su imali pravo na poštovanje njihovih domova a lišiti nekoga njegovog doma predstavlja najteži oblik mešanja u to pravo.

86. Podnosioci predstavke su smatrali da je stvarni cilj vlasti da oslobode zemljište kako bi mogle da ga daju u zakup ili prodaju privatnom preduzetniku radi izgradnje ili da „otarase“ okrug nepoželjnog romskog „geta“. To nisu zakoniti ciljevi.

87. Po mišljenju podnosilaca predstavke, pokušaj Države da iskoristi proteste suseda da bi opravdala nalog za prinudno iseljenje bio je zasnovan na pogrešnoj pretpostavci da nered i odsustvo higijene koji su bili predmet pritužbi ne mogu biti rešeni dok god u tom delu živi zajednica podnosilaca predstavke. Time se pretpostavljalo da neka romska zajednica, kao što je zajednica podnosilaca predstavke, sama po sebi stvara nered i zagađenje koji se ne mogu kontrolisati uobičajenim policijskim sredstvima. Rasistička priroda ove pretpostavke koja leži u osnovi argumenta Države je očigledna. Premda su problemi koje etnički bugarski susedi pominju u svojim pritužbama ozbiljni i zabrinjavajući, pokušaj da oni budu rešeni kolektivnim isterivanjem, bez uzimanja u obzir ponašanja pojedinaca, neprihvatljiv je. On bi predstavljao ništa manje od kolektivnog kažnjavanja po osnovu etničke pripadnosti.

88. Podnosioci predstavke su izjavili da vlasti nikada nisu uzele u obzir njihove lične okolnosti, da se uopšte nisu sa njima konsultovale pre no što su izdale nalog za iseljenje i da nikada nisu razmatrale srazmernost mera, čak ni u teoriji. Naprotiv, vlasti su otvoreno i javno tvrdile da podnosioci predstavke nemaju nikakva prava i da je bilo neophodno da brane prava neromskih stanara koji su želeli uklanjanje „geta“. Vlasti su u dva navrata, 2006. i 2008. godine, pokušale da prinudno ise le podnosioce predstavke, uprkos sporazumu iz septembra 2005. kojim su se obavezale da obezbede smeštaj porodicama o kojima je reč. Taj sporazum je oduvek bio samo mrtvo slovo na papiru. Istorijat problema i postupci vlasti od 2005. nesumnjivo ukazuju na to da su vlasti i većinsko javno mnjenje bili za prinudno iseljenje i da su priče o konsenzusu o pomaganju romskim porodicama o kojima je reč prazne priče.

89. Podnosioci predstavke su protestovali protiv pozivanja Države na privatne pritužbe čiji je rečnik jasno ukazivao na rasističke predrasude, u

kojima se tvrdilo da koren problema u toj četvrti leži u rasnom suprotstavljanju Roma i Bugara i u kojima se zahtevao bezuslovan „povratak Roma u njihova rodna mesta“. Štaviše, po mišljenju podnosilaca predstavke, podnesci Države (vidi stavove 92-99 dole u tekstu) bili su puni izjava koje otkrivaju njene rasističke predrasude, kao što je njeno priznanje da su se vlasti trudile da izbegnu „koncentraciju velikih grupa romskog stanovništva“, kao da su Romi neka vrsta štetočine čiji broj mora da bude sveden na najmanju moguću meru. Država je neosnovano smatrala da su se Romi okoristili od opštinskih stanova ili da će to učiniti. Država se pozivala na rasističke inicijative kao što je peticija kojom se osuđuje „diskriminacija Bugara“. Poziv Države Sudu da se prikloni većinskom javnom mnjenju, koje je bilo za prinudno iseljenje podnosilaca predstavke, ne samo da je u suprotnosti sa osnovnim načelima ljudskih prava već takođe pokazuje da bugarske vlasti imaju razumevanja za predrasude javnosti prema Romima, ako ne i da ih podržavaju.

90. Po mišljenju podnosilaca predstavke, nije uverljiv argument Države da su bespravni objekti rušeni širom Bugarske, bez obzira na etničko poreklo. Primeri koje je Država navela se odnose na poslovni prostor ili vile koje poseduju ljudi mnogo bogatiji od podnosilaca predstavke, a ne na jedine domove siromašnih ljudi. Relevantno pitanje glasi da li bi vlasti naložile kolektivno prinudno iseljenje neromske zajednice od dve stotine ljudi, uključujući i decu, bez naknade i bez alternativnog smeštaja, i da li bi ih ostavile na ulici. Po mišljenju podnosilaca predstavke, tako nešto je nezamislivo. Način na koji se postupa prema podnosiocima predstavke je očigledno vezan za njihovo etničko poreklo.

91. Konačno, podnosioci predstavke su naveli da kuće koje su izgradili i njihove stvari predstavljaju „imovinu“ u značenju člana 1 Protokola br. 1 uprkos činjenici da nisu vlasnici zemljišta.

2. *Država*

92. Država je tvrdila da je oduvek bilo jasno da romske porodice koje su krajem šezdesetih godina 20. veka počele da se naseljavaju u Batalovoj vodenici bespravno zaposedaju državno i opštinsko zemljište, iako godinama ništa nije učinjeno kako bi se one iselile. One ne poseduju zemljište i ne mogu da pretenduju na vlasništvo nad njim na osnovu činjenice da su na njemu izgradile improvizovane udžerice, bez dozvole i suprotno građevinskim propisima. Podnosioci predstavke stoga nisu mogli da tvrde da su očekivali da će im biti dozvoljeno da ostanu u Batalovoj vodenici. Vlasti dugo nisu sprovodile urbanističke planove za tu četvrt jer su druga pitanja imala prioritet. Ovo kašnjenje nije značilo da je nezakonito prisustvo podnosilaca predstavke tolerisano.

93. Ovo pitanje je postalo hitno kada su građani koji žive u susedstvu počeli da se žale na ponašanje romskih porodica. Kako bi potkrepila ovu tvrdnju, Država je podnela primerke rukom pisanih pritužbi neromskih

stanara Batalove vodenice. Većina njih je bila upućena lično zastupniku Države u postupku pred Sudom i očigledno su bile sročene radi ovog postupka, neodređenih datuma krajem 2008. ili početkom 2009. godine. Bile su naslovljene „pritužbe Bugara koji žive u Batalovoj vodenici“ i počinjale sledećim rečima „Mi se žalimo na Rome...“. Oni su se žalili da Romi odlažu svoj otpad na raznim mestima, čime zagađuju to područje, da gaje životinje, da suše veš tako što ga prostiru naočigled svih, da krađu i da se ponašaju nepristojno i agresivno, da piju i da se drogiraju. Prema tekstu u pritužbama, njihovi potpisnici su apelovali na uklanjanje Roma i njihov „povratak u njihova rodna mesta“, mada se posle vizuelnog pregleda primeraka podnetih Sudu čini da je ove poslednje reči možda dodao autor osnovnog teksta, pre ili nakon što su potpisnici potpisali tekst.

94. Država je zatim tvrdila da su nadležne vlasti utvrdile da improvizovane udžerice podnosilaca predstavka predstavljaju sanitarnu opasnost, da se mogu urušiti i da ne ispunjavaju zahteve u vezi sa protivpožarnom zaštitom. Nakon što je razmotrila ovaj predmet, opština Sofija je odlučila da ukloni romsko naselje i da sprovede planove o izgradnji stambenih blokova u tom kraju. Država se pozvala na presudu Velikog veća Suda u predmetu *Enerjildiz protiv Turske (Öneryıldız v. Turkey)*, br. 48939/99, ECHR 2004-XII. Po njenom mišljenju, kada bi bugarske vlasti i dalje bile neaktivne uprkos bezbednosnim i sanitarnim opasnostima koje je naselje podnosilaca predstavke predstavljalo, bile bi u opasnosti da budu proglašene odgovornim za nesprovođenje svoje pozitivne obaveze iz Konvencije da štite život i zdravlje ljudi.

95. Država je zatim navela da problemi integracije romskog stanovništva nisu neuobičajeni i da Bugarska u tom pogledu nije usamljena. Vlasti su pokazale svoju odlučnost da obezbede jednaka prava svim građanima, bez obzira na njihovo poreklo. Nacionalni savet za saradnju u vezi s etničkim i demografskim pitanjima, koji je uključivao predstavnike nevladinih organizacija i kome je predsedavao direktor za etnička i demografska pitanja pri Savetu ministara, bavio se problemima u Batalovoj vodenici. Postoje detaljni planovi pružanja pomoći romskim porodicama pri pronalaženju smeštaja i posla i oni se sprovode u mnogim gradovima u zemlji, uključujući i okruge Sofije. Relevantan primer je formiranje posebne radne grupe u opštini Sofiji juna 2008. koja je zadužena da reši pitanje rušenja socijalnih internata u drugim četvrtima, poznatim pod nazivom Selo graditelja i Vijetnamski internat. Ove zgrade su oštetili njihovi zakoniti i nezakoniti stanari, uglavnom romskog porekla, a radna grupa je razmatrala načine da im nađe smeštaj u različitim okruzima Sofije „kako bi se izbegle velike koncentracije Roma“.

96. Država je stoga tvrdila da nadležne vlasti rade na pronalaženju trajnog rešenja za stambene probleme romskih porodica o kojima je reč pre no što povrate opštinsko zemljište koje su one zaposele u Batalovoj vodenici.

97. Država je takođe tvrdila da je odluka o rušenju kuća podnosilaca predstavke bila motivisana isključivo potrebom da se primene propisi o bespravnoj gradnji i da se stane na kraj situaciji koja predstavlja sanitarnu opasnost i ruži gradski pejzaž. Isto to bi učinile i vlasti svih drugih evropskih prestonica. Podnosioci predstavke nemaju pravo na povlašćen tretman zbog svog etničkog porekla ili tradicionalnog načina života. Prema njima se ne postupa na diskriminatorni način, a mere koje se preduzimaju protiv bespravno zaposedanja preduzimaju se bez obzira na etnicitet osoba o kojima je reč. Država je priložila informacije o naložima za rušenje bespravnih objekata u različitim delovima zemlje. Štaviše, po njenom mišljenju, jednostrano predstavljanje problema romskog stanovništva u Bugarskoj od strane njegovih samozvanih predstavnika koji žele da steknu popularnost izaziva napetosti i reakcije drugih etničkih grupa. Država je protiv takvih pokušaja izazivanja etničke mržnje. U stvarnosti postoje dve strane u sporu: zakoniti stanari te četvrti i podnosioci predstavke, koji bespravno žive na opštinskom zemljištu „i čiji je način života u suprotnosti sa javnim normama i pravilima i u tom smislu izaziva napetosti u društvu“.

98. Država je takođe pozvala Sud da prilikom odlučivanja o ovom predmetu uzme u obzir reakciju koju bi utvrđivanje povrede Konvencije izazvalo u bugarskom društvu, upravo zato što je bugarsko društvo očekivalo da će zakon biti jednako primenjivan na pripadnike svih etničkih grupa.

99. Država je na kraju primetila da je četvoro podnosilaca predstavke nakratko bilo prijavljeno na adresama izvan Batalove vodenice i tvrdila da su se takve promene mogle uočiti i u pogledu drugih romskih stanara. Stoga se, po mišljenju Države, može pretpostaviti da su neka lica o kojima je reč „stekla stanove“, prodala ih a zatim se ponovo prijavila u Batalovoj vodenici kako bi im bili dodeljeni opštinski stanovi.

B. Ocena Suda

100. S obzirom na to da se najvažnija pitanja u ovom predmetu odnose na prava podnosilaca predstavke zaštićena članovima 8 i 14 Konvencije, Sud će prvo razmotriti te pritužbe.

1. Član 8 Konvencije

101. Relevantni deo ove odredbe glasi:

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma...

2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.“

(a) Da li bi izvršenje naloga za iseljenje predstavljalo ometanje prava koja štiti član 8

102. Nesporno je da su podnosioci predstavke i njihove porodice dugi niz godina živeli u udžericama koje su oni ili njihovi preci izgradili na državnom ili opštinskom zemljištu u Batalovoj vodenici. Premda je četvoro podnosilaca predstavke jedan neodređeni ograničeni period vremena bilo prijavljeno na adresama izvan te četvrti, nije sporno da su se vratili da žive u njoj (vidi stavove 8, 12, 17, 43 i 99 gore u tekstu). Nema nikakvih dokaza koji potkrepljuju sugestiju Države da su se neki Romi koji žive u toj četvrti možda tu prijavili kako bi im bili dodeljeni opštinski stanovi.

103. Domovi podnosilaca predstavke u Batalovoj vodenici u takvim okolnostima predstavljaju njihove „domove“ u smislu člana 8. Ovakva klasifikacija se zasniva na činjeničnom stanju i ne zavisi od pitanja zakonitosti njihove državine prema domaćem zakonodavstvu (vidi presudu u predmetu *Meken protiv Ujedinjenog Kraljevstva [McCann v. the United Kingdom]*, broj 19009/04, stav 46, od 13. maja 2008). Sledi da se pritužbe podnosilaca predstavke odnose na njihovo pravo na poštovanje njihovih domova zaštićeno članom 8.

104. Nema sumnje da bi izvršenje naloga za iseljenje iz 2005. dovelo do toga da podnosioci predstavke ostanu bez svojih domova, i da bi stoga došlo do ometanja njihovog prava na poštovanje njihovih domova (vidi presudu u predmetu *Ćosić protiv Hrvatske [Ćosić v. Croatia]* br. 28261/06, stav 18, od 15. januara 2009).

105. Imajući u vidu činjenicu da se ovaj predmet odnosi na isterivanje podnosilaca predstavke kao dela zajednice od nekoliko stotina osoba i da bi ova mera imala reperkusije na način života i društvene i porodične veze podnosilaca predstavke, može se smatrati da bi ovo ometanje uticalo ne samo na njihove „domove“ već i na njihov „privatni i porodični život“ (vidi, slično, presudu Velikog veća Suda u predmetu *Čapman protiv Ujedinjenog Kraljevstva [Chapman v. the United Kingdom [GC]]*, br. 27238/95, stav 73, ECHR 2001-I).

106. Sud stoga mora da razmotri da li bi ovo ometanje, ako se ostvari, bilo u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu radi ostvarenja jednog ili više legitimnih ciljeva navedenih u stavu 2 člana 8.

(b) Zakonitost

107. Sud prihvata da za sporni nalog za iseljenje postoji valjani pravni osnov u domaćem zakonodavstvu (vidi stavove 29 i 66 gore u tekstu).

108. Čini se da je sporno pitanje da li važeći nacionalni pravni okvir i postupci zadovoljavaju relevantne zahteve iz Konvencije. Sud će razmotriti to pitanje u kontekstu pitanja da li bi ometanje, ako se ostvari, bilo opravdano shodno članu 8, stav 2.

(c) Legitimni cilj

109. Podnosioci predstavke su u suštini tvrdili da nalog za iseljenje ne teži legitimnom cilju već ima za cilj da donese korist jednom privatnom preduzetniku i da zadovolji rasističke zahteve da se nepoželjno romsko naselje ukloni iz tog kraja. Država je zauzela stanovište da je cilj mere da povrati opštinsko zemljište koje je bespravno zaposednuto, realizuje planove urbanističkog razvoja i stane na kraj situaciji koja nosi sa sobom bezbednosne i zdravstvene rizike koji su doveli do podnošenja pritužbi.

110. Sud primećuje da nalog od 17. septembra 2005. ne sadrži izjavu o cilju. Zasnovan je na zakonskoj odredbi vezanoj za povraćaj nepokretnosti od lica koja nemaju pravo državine (vidi stav 66 gore). Kako proističe iz izjava načelnice relevantnog okruga i podnesaka Države (vidi stavove 39, 42 i 92 gore u tekstu), očigledno je da je okončanje bespravne državine zemljišta koju su imali podnosioci predstavke predstavljalo osnovni cilj kojem je sporni nalog težio.

111. Kako je Sud ranije naveo, legitimno je da vlasti pokušavaju da povrate posed nad zemljištem od lica koja nemaju pravo državine nad njim (vidi presude u gore navedenom predmetu *Meken protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, st. 48, i u predmetu *Konors protiv Ujedinjenog Kraljevstva [Connors v. the United Kingdom]*, br. 66746/01, stav 69, od 27. maja 2004).

112. Pored toga, nesporno je da se u naselju u Batalovoj vodenici nalaze zgrade koje ne zadovoljavaju relevantne građevinske zahteve (vidi stavove 10-14 gore u tekstu). Premda je istina da Država nije podnela dokaze o konkretnim i predstojećim građevinskim projektima, vlasti imaju opštu nameru da zemljište koje su zaposeli podnosioci predstavke iskoriste za izgradnju stambenih zgrada. Konkretno, takvi su planovi za Batalovu vodenicu u nekoliko navrata sačinjavani i menjani u prošlosti, čak i dosta pre 2005. godine (vidi stavove 9, 15 i 26 gore u tekstu).

113. Za razliku od podnosilaca predstavke, Sud ne uočava nagoveštaje nekorektnih motiva u planovima vlasti da zemljište predaju privatnom investitoru radi izgradnje (vidi stav 27 gore). Unapređenje gradske sredine uklanjanjem ružnih zgrada lošeg kvaliteta i izgradnja modernih stanova koji zadovoljavaju relevantne arhitektonske i tehničke uslove na njihovom mestu predstavlja legitimni cilj u interesu ekonomske dobrobiti i zaštite zdravlja i prava drugih i može u načelu opravdati ometanje prava iz člana 8 Konvencije (vidi sličan pristup u presudama u predmetima *Bakli protiv Ujedinjenog Kraljevstva [Buckley v. the United Kingdom]*, od 25. septembra 1996, st. 62 i 63, *Izveštaji o presudama i odlukama [Reports of Judgments and Decisions]* 1996-IV, i u gore navedenom predmetu *Čapman*, st. 80-116).

114. Sud pored toga primećuje da je nesporno da domovi podnosilaca predstavke nemaju kanalizaciju i sanitarne objekte. Država je takođe tvrdila da postoji opasnost od urušavanja nekih improvizovanih udžerica. Po mišljenju Suda, premda ne postoje jasni dokazi da su vlasti ova pitanja

razmatrale sa stanovišta onih kojih se najviše tiču - podnosilaca predstavke, mora se priznati da postoji legitiman javni interes za preduzimanje određenih mera kako bi se izašlo na kraj sa rizicima kao što su oni koje sa sobom nosi neko bespravno naselje improvizovanih udžerica, bez kanalizacije i vodovoda. To su priznali i predstavnici stanara Batalove vodenice u tekstu sporazuma koji su 28. septembra 2005. potpisali sa opštinskim vlastima (vidi stavove 11 i 34 gore u tekstu).

115. Konačno, Sud smatra neubedljivim argument podnosilaca predstavke da vlasti koriste planove izgradnje isključivo kao izgovor i da je stvarni cilj naloga za iseljenje ništa drugo do rasistički pokušaj oslobađanja te četvrti prisustva svih Roma. Kao što je već napomenuto, postoji dovoljno dokaza o postojanju stvarnih planova za urbanistički razvoj te četvrti, kao i zdravstvenih i bezbednosnih rizika i legitimno je da vlasti nastoje da razreše te probleme u interesu ekonomske dobrobiti i radi zaštite zdravlja i prava drugih.

116. Sledi da bi sporna mera, ako bi bila izvršena, imala legitimni cilj shodno članu 8, stav 2 Konvencije. U ovom predmetu je značajno pitanje „neophodnosti u demokratskom društvu“ u smislu te odredbe i prakse Suda.

(d) Neophodnost u demokratskom društvu

i. Opšta načela

117. Smatra se da je neko mešanje „neophodno u demokratskom društvu“ radi postizanja legitimnog cilja ako odgovara na „goruću društvenu potrebu“, a naročito ako je srazmerno legitimnom cilju kojem se teži. Premda je na nacionalnim vlastima da daju početnu ocenu takve neophodnosti, na Sudu je da da konačnu ocenu da li su navedeni razlozi za mešanje relevantni i dovoljni i u skladu sa zahtevima Konvencije (vidi, među drugim relevantnim dokumentima, presudu u predmetu *Smit i Grejdi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [*Smith and Grady v. the United Kingdom*], br. 33985/96 i 33986/96, od 27. septembra 1999, st. 88, ECHR 1999-VI).

118. Nacionalne vlasti u tom pogledu moraju imati određeno polje slobodne procene jer su one zbog svog neposrednog i stalnog kontakta sa vitalnim snagama u svojim zemljama u načelu u boljem položaju od nekog međunarodnog suda da procenjuju lokalne potrebe i uslove. Ovo polje slobodne procene se razlikuje u zavisnosti od prirode prava iz Konvencije o kojem je reč, njegovog značaja za pojedinca i prirode aktivnosti koje se ograničavaju, kao i od prirode cilja kojem ograničenja teže. Sud u tom pogledu ima u vidu sledeće :

(i) Postoji saglasnost da je polje slobodne procene široko u oblastima koje obuhvataju primenu socijalne ili ekonomske politike, uključujući stambenu politiku, kao, na primer, u kontekstu urbanističkog ili ruralnog planiranja, gde je Sud utvrdio da

„nacionalne vlasti u načelu uživaju široko polje slobodne procene u meri u kojoj je ostvarivanje diskrecionog prava koje obuhvata mnoštvo lokalnih faktora svojstveno izboru i sprovođenju politike planiranja“ (vidi, na primer, presude u gore navedenim predmetima *Bakli*, str. 1292, st. 75 *in fine* i *Ćosić*, st. 20).

(ii) S druge strane, vlasti u načelu imaju uže polje slobodne procene kada je pravo o kojem je reč od suštinskog značaja za delotvorno uživanje intimnih ili ključnih prava pojedinca. S obzirom na to da se član 8 odnosi na prava od centralnog značaja za identitet, samoodređenje, fizički i moralni integritet, održavanje odnosa sa drugima i ustaljeno i bezbedno mesto u zajednici pojedinca, u slučajevima kada se postavlja pitanje socijalne i ekonomske politike u kontekstu samog člana 8, opseg polja slobodne procene zavisi od konteksta predmeta a naročiti značaj se pridaje razmerama zadiranja u ličnu sferu podnosioca predstavke (vidi presudu u gore navedenom predmetu *Konors*, stav 82);

(iii) Procesne garantije koje pojedinac ima na raspolaganju su od posebnog značaja prilikom određivanja da li je tužena Država delovala u okviru svog polja slobodne procene. Sud naročito mora da ispita da li je postupak odlučivanja koji je doveo do mera mešanja bio pravičan i da li je omogućio dužno poštovanje interesa pojedinca koje štiti član 8 (vidi presude u gore navedenim predmetima *Bakli*, str. 1292-93 i *Čapman*, st. 92). Zahtev „neophodnosti u demokratskom društvu“ iz člana 8, stav 2, odnosi se kako na pitanje postupka tako i na pitanje suštine (vidi presudu u gore navedenom predmetu *Meken*, st. 26).

(iv) S obzirom na to da gubitak doma predstavlja najizrazitiji oblik mešanja u pravo na poštovanje doma zaštićenog članom 8, svaka osoba u opasnosti od ometanja ovih razmera bi u načelu trebalo da ima mogućnost da srazmernost i opravdanost te mere razmotri nezavisni sud, u svetlu relevantnih načela iz člana 8, bez obzira na to što nemaju zakonitu državinu po domaćem zakonu (vidi presude u predmetima *Kej i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [*Kay and Others v. the United Kingdom*], br. 37341/06, st. 67-8 i 74, od 21. septembra 2010. i *Orlić protiv Hrvatske* [*Orlić v. Croatia*], br. 48833/07, st. 65, od 21. juna 2011). To, između ostalog, znači da domaći sudovi moraju podrobno da razmotre relevantne argumente u vezi sa srazmernošću mešanja koje podnosilac predstavke iznese u postupku pred domaćim sudom i da pruže adekvatno obrazloženje (*ibid*, st. 67-69);

(v) U okolnostima u kojima nacionalne vlasti, u svojim odlukama kojima nalažu i potvrđuju iseljenje podnosioca predstavke nisu dale

nikakvo objašnjenje ni iznele nikakve argumente koji bi pokazali da je iseljenje podnosioca predstavke bilo nužno, Sud može da zaključi da je legitimni interes Države da bude u mogućnosti da kontroliše svoju imovinu od sekundarnog značaja u odnosu na pravo podnosioca predstavke na poštovanje njegovog doma (*ibid*).

ii. *Primena ovih načela na činjenice u ovom predmetu*

α) *Pristup Suda u ovom predmetu*

119. S obzirom na to da je podnosiocima predstavke naloženo da se isele u skladu sa konačnim i pravosnažnim nalogom za iseljenje ali da je izvršenje tog naloga odloženo i da je od tada prošao značajan period vremena (vidi st. 35, 52 i 56 gore), Sud mora posebno da ispita: (i) da li je nalog za iseljenje, koji je izdat i koji su sudovi razmatrali 2005. i 2006. godine, opravdan shodno članu 8, stav 2; i (ii) da li bi drugi događaji ili mere koje su vlasti od tada preduzele mogle da utiču na zaključak Suda o tome šta je neophodno u demokratskom društvu.

β) *Da li je nalog od 17. septembra 2005. bio opravdan shodno članu 8, stav 2*

120. Nema sumnje da vlasti u načelu imaju pravo da isele podnosiocima predstavke koji su bespravno zaposeli opštinsko zemljište (vidi stav 111 gore).

121. Sud, međutim, primećuje da nacionalne vlasti nekoliko decenija nisu pokušale da deložiraju porodice ili pretke podnosilaca predstavke čime su *de facto* tolerisale bespravno romsko naselje u Batalovoj vodenici (vidi stavove 8, 17 i 92 gore). Po njegovom mišljenju, ova je činjenica od izuzetnog značaja i trebalo je da bude uzeta u obzir (vidi, na primer, stav 70 presude u gore navedenom predmetu *Orlić protiv Hrvatske*). Premda bespravni stanari ne mogu da pretenduju na bilo kakva zakonska prava koja bi im omogućila da tu ostanu da žive, neaktivnost vlasti je dovela do razvoja snažnih veza podnosilaca predstavke sa Batalovom vodenicom i života u zajednici u tom naselju. Načelo srazmernosti iziskuje da se takve situacije, u kojima su u pitanju čitave zajednice i dugački periodi vremena, tretiraju na potpuno drugačiji način nego uobičajeni slučajevi iseljavanja pojedinca sa imovine koju je bespravno zaposeo.

122. Sporni nalog za iseljenje bio je zasnovan na članu 65 Zakona o opštinskoj svojini, po kojem lica koja bespravno žive na opštinskom zemljištu mogu biti iseljena bez obzira na bilo kakve posebne okolnosti, kao što je višedecenijski život zajednice, ili moguće posledice, kao što je beskućništvo. Prema relevantnom domaćem zakonodavstvu koje je u to vreme bilo na snazi, opštinske vlasti nisu bile u obavezi da uzimaju u obzir razne interese o kojima je ovde reč niti da uzimaju srazmernost u obzir (vidi st. 38, 66 i 72 gore u tekstu). Oslonivši se na ovaj pravni okvir, opštinske vlasti nisu navele nijedan drugi razlog osim da su podnosioci predstavke

bespravno zaposeli to zemljište dok su domaći sudovi u sudskim postupcima izričito odbijali da saslušaju argumente o srazmernosti i dugom vremenskom periodu tokom kojeg su podnosioci predstavke i njihove porodice neometano živeli u Batalovoj vodenici (vidi st. 29-31 i 36-38 gore u tekstu).

123. U predmetima kao što je ovaj, ovaj pristup je sam po sebi problematičan i predstavlja nepoštovanje načela srazmernosti. Prema članu 8 Konvencije, nalog za iseljenje podnosioca predstavke može se smatrati „neophodnim u demokratskom društvu“ radi ostvarenja legitimnog cilja samo ako zadovoljava „goruću društvenu potrebu“ a naročito ako je srazmeran legitimnom cilju kojem se teži (vidi sudsku praksu navedenu u stavovima 121 i 122 gore u tekstu).

124. Sud zatim primećuje da je nesporno da domovi većine podnosioca predstavke ne zadovoljavaju osnovne sanitarne i građevinske zahteve, što povlači sa sobom bezbednosne i zdravstvene rizike. On, međutim, smatra da je tvrdnja Države da je iseljenje podnosioca predstavke odgovarajuće rešenje oslabljena odsustvom dokaza da su nadležne vlasti ozbiljno proučile alternativne metode otklanjanja ovih rizika i da ta tvrdnja sama po sebi ne može da posluži kao opravdanje za nalog za iseljenje.

125. Kao što se vidi iz njihovih dugoročnih programa i deklaracija o inkluziji Roma i njihovim stambenim problemima, kao i iz projekata realizovanih u Sofiji i drugim mestima u zemlji, bugarske vlasti su prepoznale da je potrebno razmatrati širok dijapazon različitih opcija u pogledu bespravnih romskih naselja. One uključuju legalizaciju zgrada kada je to moguće, izgradnju sistema javne kanalizacije i vodovoda i pružanje pomoći u pronalaženju alternativnog smeštaja kada je prinudno iseljenje neophodno (vidi stavove 60-63, 65, 69, 70, 73-83 i 95 gore u tekstu). Premda su neke od tih opcija neposredno od značaja za ostvarenje odgovarajućeg urbanističkog razvoja i uklanjanje rizika po bezbednost i zdravlje, Država nije dokazala da su vlasti razmatrale te opcije u ovom konkretnom slučaju.

126. Pored toga vredi napomenuti da vlasti nisu pre izdavanja spornog naloga uzele u obzir opasnost da će podnosioci predstavke postati beskućnici ako budu iseljeni. Pokušavale su da izvrše nalog 2005. i 2006. bez obzira na posledice i, premda su potpisale sporazum koji je sadržao obavezu da obezbede alternativni smeštaj, kasnije su se oglušile o tu obavezu i izjavile da opasnost da podnosioci predstavke postanu beskućnici „nije od značaja“ (vidi st. 27-42 gore u tekstu). Sud, međutim, smatra da je u konkretnim okolnostima ovog predmeta, naročito s obzirom na dugu istoriju neometanog prisustva porodica podnosioca predstavke i zajednice koju su formirali u Batalovoj vodenici, načelo srazmernosti iziskivalo pridavanje dužne pažnje posledicama njihovog iseljenja i opasnosti da će postati beskućnici.

127. Sud takođe primećuje da nema nikakvih naznaka da su se građevinski planovi na koje se Država pozvala ikada približili fazi sprovođenja. Država stoga nije dokazala da je ovo zemljište hitno potrebno za javnu potrebu koju su pomenuli. U predmetima kao što je ovaj, srazmernost je neodvojivo povezana sa namenom zbog koje vlasti žele da povrate zemljište. Sud je u slučajevima kada su domaće vlasti ova pitanja uzimala u obzir obično prihvatao njihov zaključak osim ako on nije bio očigledno nerazuman. S obzirom na to da nema dokaza da je tako nešto pokušano, Sud ne može a da ne prida manju važnost navodnom značaju planova za izgradnju na zemljištu koje podnosioci predstavke trenutno zaposedaju.

128. Pored toga, iz izjava opštinskih zvaničnika i podnesaka koje je Država podnela Sudu proizlazi da su vlasti na lokalnom nivou u ovom slučaju odbile da razmatraju pristupe posebno prilagođene potrebama ove romske zajednice s obrazloženjem da bi takav odnos predstavljao diskriminaciju većinskog stanovništva. S tim u vezi, po mišljenju Suda, čini se da postoji protivrečnost između usvajanja nacionalnih i regionalnih programa o inkluziji Roma zasnovanih na shvatanju da podnosioci predstavke predstavljaju deo nepriviligovane zajednice koja ima specifične probleme koji se moraju rešavati na odgovarajući način, s jedne strane, i, tvrdnji iznetih u podnescima dostavljenim Sudu, koje je tužena Država iznela u ovom predmetu, da bi to predstavljalo „privilegovano“ postupanje i diskriminaciju većinskog stanovništva, s druge (vidi stavove 41, 60-63 i 95-98 gore u tekstu).

129. Ovaj potonji argument ne priznaje položaj podnosilaca predstavke kao izopštene zajednice i jedne od socijalno ugroženih grupa (vidi presudu Velikog veća u predmetu *D.H. i ostali protiv Republike Češke [D.H. and Others v. the Czech Republic (GC)]*, br. 57325/00, st. 182, ECHR 2007-IV, i druge presude Suda koje se u njoj pominju). Takvim društvenim grupama, bez obzira na etničko poreklo njihovih pripadnika, će možda biti potrebna pomoć kako bi mogle delotvorno uživati ista prava kao i većinsko stanovništvo. Kao što je Sud istakao u kontekstu člana 14 Konvencije, ova odredba ne samo da ne zabranjuje Državi članici da prema grupama postupa na različit način kako bi ispravila „faktičke nejednakosti“ među njima; štaviše, u određenim okolnostima i propust da se nejednakost ispravi različitim postupanjem sam po sebi može dovesti do povrede člana 14 (vidi presudu u gore navedenom predmetu *D.H. i ostali protiv Republike Češke*, st. 175 ; kao i presude u predmetima „*Predmet vezan za određene aspekte zakona o upotrebi jezika u obrazovanju u Belgiji*“ protiv Belgije (Meritum) [“*Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium*” v. *Belgium (Merits)*], od 23. jula 1968, Serija A br. 6, st. 10; *Tlimenos protiv Grčke* [Veliko Veće] [*Thlimmenos v. Greece* [GC]], br. 34369/97, st. 44, ECHR 2000-IV; i *Stek i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [Veliko veće] [*Stec and Others v. the United Kingdom* [GC]],

br. 65731/01, st. 51, ECHR 2006-...). U kontekstu člana 8, u predmetima kao što je ovaj, specifičnost podnosioca predstavke kao društvene grupe i njihovih potreba mora biti jedan od relevantnih faktora prilikom procene srazmernosti koju su vlasti dužne da izvrše.

130. To ne znači da vlasti po Konvenciji imaju obavezu da podnosiocima predstavke obezbede smeštaj. Član 8 svojom formulacijom ne priznaje pravo na obezbeđivanje doma (vidi presudu u gore navedenom predmetu *Čapman*, st. 99) te stoga svaka pozitivna obaveza stambenog zbrinjavanja beskućnika mora biti ograničena (vidi odluku u predmetu *O'Rurk protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [*O'Rourke v. the United Kingdom* (dec.)], br. 39022/97, ECHR od 26. juna 2001). U izuzetnim slučajevima, međutim, obaveza obezbeđivanja smeštaja naročito ugroženim pojedincima može proisticati iz člana 8 (*ibid.*; vidi, takođe, *mutatis mutandis*, odluku u predmetu *Budina protiv Rusije* [*Budina v. Russia* (dec.)], br. 45603/05, od 18. juna 2009).

131. Takođe je istina da sami podnosioci predstavke nisu aktivno tražili rešenje (vidi stavove 13, 43 i 51 gore u tekstu). Čini se da nisu bili voljni da podnesu zahtev za dobijanje socijalnih stanova, bar delimično zato što nisu želeli da budu razdvojeni, zato što bi imali poteškoća da pokrivaju prateće troškove i zato što su, opšte uzev, bili protiv radikalnog menjanja sredine u kojoj žive, a koje bi preseljenje u stambene blokove podrazumevalo. Član 8, međutim, ne nameće Državama ugovornicama obavezu da neograničeno tolerišu nezakonitu državinu nad zemljištem (vidi st. 96 presude u gore navedenom predmetu *Čapman*, koji se odnosi na veoma specifičnu i relativno usku pozitivnu obavezu omogućavanja čergarskog načina života koji je od odlučujućeg značaja za identitet).

132. U ovom slučaju, međutim, relevantno pitanje je to što je ugroženost društvene grupe kojoj podnosioci predstavke pripadaju mogla i trebalo da bude uzeta u obzir, na primer, time što bi im se pomoglo da zvanično dobiju status stambeno ugroženih lica na osnovu kojeg bi ravnopravno sa drugima imali pravo da konkurišu za raspoložive socijalne stanove. Bugarske vlasti su ovo prepoznale u svojim nacionalnim i regionalnim programima, ali to nije dovelo do preduzimanja praktičnih koraka u ovom slučaju (vidi stavove 55-59 i 61-65 gore u tekstu).

133. Opšte uzev, nepovoljan položaj grupe podnosioca predstavke mora predstavljati značajan faktor prilikom razmatranja pristupa rešavanju problema njihovog bespravnog naselja i, ukoliko je njihovo iseljenje neophodno, prilikom odlučivanja o vremenu i modalitetima iseljenja i, po mogućstvu, aranžmanima za njihov alternativni smeštaj. To u ovom slučaju nije učinjeno.

134. Ukratko, Sud nalazi da tužena Država nije dokazala da je nalog za iseljenje od 17. septembra 2005. bio neophodan u demokratskom društvu za ostvarenje legitimnih ciljeva kojima se teži.

γ) Da li je izvršenje naloga opravdano nakon događaja koji su usledili posle 2005. i 2006. godine

135. Istina je da je sudbina četvrti u Batalovoj vodenici bila predmet pregovora, razgovora i razmatranja savetodavnih tela kao što je Nacionalni savet za etnička i demografska pitanja u godinama koje se usledile posle septembra 2005. Savet je očigledno preporučio razmatranje alternativnih opcija i uravnoteženijeg rešenja. Država i lokalne vlasti Sofije su u nekoliko navrata izjavile da planiraju da nađu rešenje za problem smeštaja podnosilaca predstavke i da im obezbede alternativni smeštaj (vidi stavove 33, 44, 55, 57 i 96 gore u tekstu). Takođe je istina da je na nacionalnom i regionalnom nivou u Bugarskoj usvojeno nekoliko programa za rešavanje stambenih problema Roma (vidi st. 60-63 gore u tekstu) i da su očigledno sprovedeni neki projekti na drugim lokacijama. Sve ovo može ukazivati na to da vlasti nastoje da primenjuju srazmeran pristup, kombinujući sprovođenje propisa o planiranju izgradnje i pozitivne mere kako bi pomogli pojedincima o kojima je reč.

136. Sud, međutim, ne može a da ne primeti da ovi razgovori i programi nisu bili deo formalnog postupka pred telom ovlašćenim da preinači sporni nalog za iseljenje podnosilaca predstavke i da oni u svakom slučaju nisu doveli do usvajanja bilo kakvog zakonskog akta koji se konkretno odnosi na podnosioc predstavke. Nalog koji je izdat 17. septembra 2005. je ostao na snazi i još uvek je izvršan. Premda je načelnica relevantnog okruga privremeno obustavila iseljenje podnosilaca predstavke, važno je to što, kako proističe iz materijala podnetog Sudu, nije doneta nijedna odluka o preispitivanju naloga od 17. septembra 2005. ili vezivanju njegovog izvršenja za sprovođenje odgovarajućih mera kako bi se obezbedilo poštovanje prava podnosilaca predstavke iz člana 8 (vidi stavove 41, 45-48 i 56 gore u tekstu).

137. U tim se okolnostima ne može smatrati da je održavanjem gore pomenutih naknadnih razgovora obezbeđen pravičan postupak odlučivanja koji je neophodan za ispunjavanje obaveza tužene Države shodno članu 8 Konvencije ili da je „neophodnost u demokratskom društvu“ dokazana na drugi način.

138. Država je takođe tvrdila da izvršenje naloga za iseljenje opravdavaju stalne pritužbe komšija, uključujući one podnete 2008. i 2009. godine (vidi stavove 93 i 97 gore u tekstu).

139. Čini se da nijedna strana ne spori da su stanari stambenih blokova koji se graniče sa zemljištem o kojem je reč pre i posle 2005. više puta ulagali pritužbe u kojima su se naročito žalili na sledeća dva problema: (i) sanitarne rizike uglavnom vezane za nepostojanje kanalizacije i činjenicu da domovi podnosilaca predstavke ne zadovoljavaju građevinske zahteve; i (ii) krivična dela i remećenje javnog reda za koje su navodno odgovorni stanari bespravnog naselja u Batalovoj vodenici (vidi stavove 20-25, 42 *in fine*, 56, 93 i 97 gore u tekstu).

140. Sud je u pogledu prvog pitanja već utvrdio da rizici po zdravlje ove vrste mogu u načelu opravdavati osporene mere da je bilo dokazano – što u ovom slučaju nije učinjeno – da je nalog za iseljenje donet uz poštovanje načela srazmernosti (vidi stavove 120-134 gore u tekstu).

141. Sud u pogledu drugog pitanja prihvata da su vlasti bile u obavezi da reaguju na navode suseda o krivičnim delima i remećenju javnog reda u tom kraju. Njihova je dužnost bila da primenjuju zakon i da po potrebi istražuju navodna dela i sankcionišu odgovorna lica. Tužena Država nije pružila nikakve dokaze o preduzimanju takvih radnji.

142. Neke pritužbe suseda su, međutim, obuhvatale nelegitimne zahteve, kao, na primer, da podnosioci predstavke budu „vraćeni u svoja rodna mesta“ (vidi stav 93 gore u tekstu). Takođe je jasno da je situaciju karakterisala napetost koja je nosila sa sobom opasnost da rasplamsa animozitet između dve društvene i etničke grupe. Stoga je bilo važno postupati na način koji bi sprečio stvaranje percepcije da se vlasti nalaze pod uticajem neprijateljskog odnosa jedne grupe prema drugoj grupi. Sud, međutim, nije uveren da su ovi naknadni nelegitimni zahtevi igrali ikakvu ulogu u početnom postupku odlučivanja o izdavanju naloga za iseljenje o kojem je reč.

143. Ukratko, događaji koji su usledili posle izdavanja naloga za iseljenje i njegovog razmatranja od strane domaćih sudova ne daju osnov za zaključak da bi njegovo izvršenje ubuduće bilo opravdano.

(e) Zaključak u vezi sa članom 8

144. Navedeni razlozi su dovoljni da Sud donese zaključak da bi izvršenje manjkavog naloga od 17. septembra 2005. dovelo do povrede člana 8 jer je on zasnovan na zakonodavstvu koje nije iziskivalo razmatranje srazmernosti, a izdat je i razmatran u skladu sa postupkom odlučivanja koji ne samo da nije pružao garantije protiv nesrazmernog mešanja već nije razmatrao ni pitanje „neophodnosti u demokratskom društvu“.

2. Član 14 u vezi sa članom 8

145. Kratak prikaz podnesaka stranaka izložen je u stavovima 85-99 gore u tekstu. U suštini, podnosioci predstavke su se žalili da je nalog za iseljenje zasnovan na rasističkim stavovima prema njima, dok je Država tvrdila da je nalog za iseljenje opravdan i da podnosioci predstavke ne mogu da pretenduju na privilegovani tretman.

146. Nesporno je da se član 14 odnosi na ovaj predmet, s obzirom na to da podnosioci predstavke tvrde da su izloženi diskriminaciji u vezi sa njihovim pravom na poštovanje doma i privatnog života, i, stoga, i u pogledu pitanja koja potpadaju pod delokrug člana 8 (vidi, na primer, presude Velikog veća u predmetima *E.B. protiv Francuske* [*E.B. v. France* [GC]], br. 43546/02, st. 47, od 22. januara 2008, i *Larkos protiv Kipra* [*Larkos v. Cyprus* [GC]], br. 29515/95, st. 28, ECHR 1999-I).

147. Sud, međutim, primećuje da treba da razmotri da li bi hipotetičko izvršenje naloga za iseljenje u budućnosti predstavljalo diskriminaciju. Sud ne može da spekulise o vremenu i modalitetu takvog izvršenja niti da ocenjuje pitanje povrede člana 14 na osnovu hipotetičkog scenarija. Na primer, Sud ne može da pretpostavi, kao što ga pozivaju podnosioci predstavke, da će vlasti ponovo nastojati da ih isele u veoma kratkom roku.

148. Sud takođe primećuje da podnosioci predstavke zasnivaju svoj glavni argument o diskriminaciji na tvrdnji da su vlasti bile pod neprimerenim uticajem neprijateljskih stavova i pritužbi suseda. Sud je razmatrao relevantne aspekte ovih pitanja u kontekstu srazmernosti i člana 8 (vidi stavove 128-143 gore u tekstu).

149. Sud u tim okolnostima zaključuje da se ne postavlja nijedno odvojeno pitanje o kršenju člana 14 u pogledu budućeg izvršenja naloga za iseljenje od 17. septembra 2005.

3. Članovi 3 i 13 Konvencije i član 1 Protokola br. 1

150. Podnosioci predstavke su smatrali da bi izvršenjem naloga od 17. septembra 2005. takođe bili prekršeni članovi 3 i 13 Konvencije i člana 1 Protokola br. 1. Država je to osporila.

151. Sud konstatuje da je izvršenje naloga od 17. septembra 2005. suspendovano i ne može da spekulise o modalitetima budućeg izvršenja naloga i ne može da pretpostavi da će vlasti ponovo nastojati da isele podnosiocima predstavke u veoma kratkom roku ili da im neće ponuditi alternativni smeštaj kada je to primereno, kao što podnosioci predstavke tvrde. Niti može da pretpostavi da bi vlasti oštetile njihovu imovinu ili da im ne bi dale dovoljno vremena da je presele. Opštinske vlasti su izrazile nameru da izdaju poseban nalog za rušenje u slučaju da osporeni nalog za iseljenje bude izvršen (vidi stav 31 gore u tekstu).

152. U svakom slučaju, Sud je već utvrdio da bi izvršenjem naloga za iseljenje od 17. septembra 2005. bila prekršena prava podnosilaca predstavke iz člana 8 jer je on izdat i razmatran na način koji nije obezbeđivao minimalne procesne garantije. U tim okolnostima nema razloga za sumnju da tužena Država neće postupati u skladu sa ovom presudom i da će iseljenjem podnosilaca predstavke na osnovu manjkavog naloga prekršiti Konvenciju.

153. Sud iz gore navedenih razloga zaključuje da nije neophodno da odvojeno razmatra ove pritužbe.

II. OSTALE NAVODNE POVREDE KONVENCIJE

154. Podnosioci predstavke su tvrdili da su vlasti već prekršile njihova prava iz članova 3, 8, 13 i 14, pored svih povreda Konvencije do kojih bi došlo ukoliko bi nalog za iseljenje bio izvršen u budućnosti.

155. Po njihovom mišljenju, naročito je nepravilan i proizvoljan način na koji su vlasti postupale – nastojeći da ih po hitnom postupku isele nakon što su decenijama tolerisale njihovo prisustvo, ignorišući potpisane sporazume i osnovane strahove, delujući na osnovu rasističkih pritužbi neromskih stanara i jasno pokazujući ravnodušnost prema mogućnosti da će podnosioci predstavke postati beskućnici – i predstavlja toliko surovo postupanje da se ono može okarakterisati kao ponižavajuće. Takvo postupanje je u svakom slučaju bilo diskriminatorno.

156. Država je smatrala da su sve radnje na koje su se podnosioci predstavke žalili bile zakonite i opravdane prema Konvenciji.

157. Sud prihvata da su se podnosioci predstavke nalazili u nezavidnom položaju septembra 2005. godine, kada je njima i njihovim porodicama dato samo nekoliko dana da napuste svoje višedecenijske domove. Sud je već utvrdio da bi izvršenjem naloga za iseljenje od 17. septembra 2005. došlo do povrede člana 8 (vidi stav 144 gore u tekstu).

158. Takođe je značajno to što su vlasti prihvatile da suspenduju izvršenje naloga za iseljenje. Sud ocenjuje kao neubedljiv argument podnosilaca predstavke da su oni uprkos tome bili izloženi postupanju koje prevazilazi prag surovosti iz člana 3 ili da su im posebno povređena prava iz člana 8 zbog same činjenice da su vlasti objavile svoju odluku da ih isele i preduzele pripremne radnje. Ne treba prenebregnuti činjenicu da su podnosioci predstavke sve vreme bili svesni da bespravno zaposedaju opštinsko zemljište i da nisu mogli da očekuju da će na njemu ostati neograničeno vreme.

159. Istina je da ozbiljni slučajevi diskriminatornih izjava javnih zvaničnika ili nereagovanje vlasti na rasističke izjave mogu predstavljati povrede člana 14, pa čak i člana 3 (vidi presudu u predmetu *Moldovan protiv Rumunije* (br. 2), br. [*Moldovan v. Romania* (no. 2)], br. 41138/98 i 64320/01, st. 111-14, ECHR 2005-VII (izvodi), i presude pomenute u tim stavovima). Sud takođe ne može da isključi mogućnost da nereagovanje na diskriminatorne stavove i izjave predstavlja povredu člana 14 u vezi sa drugim odredbama Konvencije, uključujući član 8.

160. Sud, međutim, primećuje da se osnovna pritužba podnosilaca predstavke odnosi na moguću povredu njihovih prava iz člana 8. Bugarska je u pogledu stavova i izjava na koje se žale uvela mehanizme pravne zaštite, kao što je mogućnost podnošenja pritužbi komisiji formiranoj u skladu sa Zakonom o zaštiti od diskriminacije ili mogućnost neposrednog pokretanja sudskih postupaka. Ovaj mehanizam očigledno funkcioniše u praksi, kao što pokazuju relevantni primeri (vidi stav 71 gore u tekstu) a podnosioci predstavke nisu tvrdili da ne mogu da ga koriste. Stoga se ne može reći da je nacionalni pravni sistem ostavio podnosiocima predstavke bez mogućnosti da se brane. Mogli su da podnesu tužbe za govor mržnje i zahtevaju zvaničnu osudu svih rasističkih izjava, kao i obeštećenje.

161. Ukratko, nakon što je posebno razmotrio pritužbe u vezi sa budućim izvršenjem naloga za iseljenje od 17. septembra 2005. godine (vidi stavove 100-153 gore u tekstu), Sud je zaključio da podnosioci predstavke nisu ubedljivo dokazali da njihove dodatne pritužbe ukazuju na posebnu povredu Konvencije.

III. PRIMENA ČLANA 46 KONVENCIJE

162. Sud smatra da je umereno da ovaj predmet razmatra shodno članu 46 Konvencije, po kojem:

„1. Visoke strane ugovornice preuzimaju obavezu da se povinuju pravosnažnoj presudi Suda u svakom predmetu u kom su stranke.

2. Pravosnažna presuda Suda se dostavlja Komitetu ministara koji nadgleda njeno izvršenje.“

163. Sud ponavlja da je u kontekstu izvršenja presuda shodno članu 46 Konvencije, presuda u kojoj je Sud utvrdio povredu Konvencije ili Protokola uz nju nameće tuženoj Državi zakonsku obavezu ne samo da isplati iznose dosuđene na ime pravičnog zadovoljenja onima o kojima je reč, već i da pod nadzorom Komiteta ministara utvrdi opšte i/ili, po potrebi, pojedinačne mere koje bi trebalo da budu usvojene u njenom domaćem pravnom poretku. Pored toga, iz Konvencije, a naročito iz člana 1 proizlazi da Države ugovornice ratifikovanjem Konvencije preuzimaju obavezu da obezbede usklađenost svog nacionalnog zakonodavstva sa Konvencijom (vidi presudu Velikog veća u predmetu *Maestri protiv Italije* [*Maestri v. Italy*] [GC], br. 39748/98, st. 47, ECHR 2004-I).

164. Obaveza Država ugovornica iz međunarodnog prava da poštuju zahteve ustanovljene na osnovu Konvencije može iziskivati postupanje bilo kog državnog organa, uključujući i zakonodavno telo (vidi presudu u predmetu *Viašu protiv Rumunije*, [*Viašu v. Romania*], br. 75951/01, od 9. decembra 2008).

165. S obzirom na relevantne, stroge odredbe Zakona o opštinskoj svojini, na koje je ukazano u ovoj presudi (vidi stavove 122 i 123 gore u tekstu) i činjenicu da je nalog od 17. septembra 2005. prema bugarskom pravu i dalje izvršan, čini se da je tuženoj Državi potrebna pomoć u vršenju njenih dužnosti iz člana 46 Konvencije.

166. Sud naročito s obzirom na svoje zaključke u ovom predmetu iznosi stav da bi opšte mere izvršenja ove presude trebalo da obuhvataju izmene relevantnog domaćeg zakonodavstva i prakse kojima će se obezbediti da u nalogima o povraćaju javnog zemljišta ili objekata koji mogu uticati na prava i slobode koje štiti Konvencija, čak i u slučaju bespravne državnine, jasno budu utvrđeni ciljevi kojima se teži, pojedinci koji su njima pogođeni kao i mere koje će obezbediti srazmernost.

167. Sud u pogledu pojedinačnih mera zauzima stav da izvršenje ove presude iziskuje ili ukidanje naloga od 17. septembra 2005. ili njegovu suspenziju dok ne budu donete mere kojima će se obezbediti da vlasti poštuju zahteve ustanovljene na osnovu Konvencije a pojašnjene u ovoj presudi.

IV. PRIMENA ČLANA 41 KONVENCIJE

168. Prema članu 41 Konvencije:

„Kad Sud utvrdi povredu Konvencije ili Protokola uz nju a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu zaštitu, Sud će po potrebi pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.“

A. Šteta

169. Svaki podnosilac predstavke je podneo zahtev za naknadu nematerijalne štete u iznosu od 10.000 evra (EUR). Izjavili su da su pretrpeli štetu zbog činjenice da su godinama morali da žive pod pretnjom da će postati beskućnici i zbog navodnih rasističkih postupaka vlasti. Podnosioci predstavke su zahtevali da sva naknada štete bude uplaćena na bankovni račun Bugarskog helsinškog komiteta.

170. Usprotivši se navodima o diskriminaciji i rasističkim stavovima vlasti, Država je smatrala da utvrđivanje povrede Konvencije predstavlja dovoljno pravično zadovoljenje.

171. Sud je u ovom predmetu utvrdio da bi izvršenjem naloga od 17. septembra 2005. bio povređen član 8 Konvencije. Sud je u većini predmeta koji su se odnosili na povrede koje još nisu učinjene smatrao da utvrđivanje povrede predstavlja dovoljno pravično zadovoljenje (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Raza protiv Bugarske* [*Raza v. Bulgaria*] br. 31465/08, st. 88, od 11. februara 2010, i sudske praksu navedenu u tom stavu). Sud ne vidi nikakav razlog zašto bi u ovom slučaju doneo drugačiji zaključak. Pored toga, kao što je gore navedeno, relevantno je i to što sami podnosioci predstavke nisu bili veoma aktivni u potrazi za rešenjem koje bi im omogućilo da okončaju bespravnu državinu nad zemljištem u Batalovoj vodenici (vidi stavove 13, 43 i 51 gore u tekstu).

B. Troškovi i izdaci

172. Podnosioci predstavke su podneli zahtev za naknadu troškova i izdataka koje su imali u postupcima pred domaćim sudovima i u postupku pred Sudom u iznosu od 5.786,82 EUR. Ovaj iznos obuhvata troškove pravne pomoći za osamdeset i jedan radni sat po tarifi od 70 EUR na sat i sudske troškove u iznosu od 116,82 EUR. Podnosioci predstavke su podneli

primerke sporazuma o advokatskim honorarima, fakture i priznanice. Zahtevali su da celokupna naknada dosuđena po ovoj stavci bude uplaćena neposredno na bankovni račun Bugarskog helsinškog komiteta, organizacije koja im je pružala pravnu pomoć.

173. Država je smatrala da je iznos preteran jer je navedena tarifa za radni sat navodno nekoliko puta viša od one koju obično naplaćuju advokati u Bugarskoj.

174. Imajući u vidu relevantne kriterijume i smatrajući da je navedeni broj radnih sati preteran, Sud dosuđuje 4.000 EUR na ime troškova i izdataka.

C. Zatezna kamata

175. Sud smatra da bi kamata trebalo da bude zaračunata po stopi jednakoj graničnoj aktivnoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uvećanoj za tri procentna poena.

SUD IZ OVIH RAZLOGA JEDNOGLASNO

1. *Zaključuje* da bi u slučaju izvršenja naloga od 17. septembra 2005. došlo do povrede člana 8 Konvencije;
2. *Zaključuje* da nema posebne povrede člana 14 Konvencije u vezi sa članom 8 ;
3. *Zaključuje* da nije neophodno da posebno razmatra da li bi došlo do povreda člana 3 i 13 Konvencije i člana 1 Protokola br. 1 u slučaju da nalog od 17. septembra 2005. bude izvršen;
4. *Zaključuje* da nema posebne povrede u pogledu pritužbi podnosilaca predstavke o povredama članova 3, 8, 13 i 14 Konvencije zbog ranijeg postupanja i izjava vlasti u vezi sa Batalovom vodenicom;
5. *Zaključuje* da utvrđivanje povrede člana 8 Konvencije samo po sebi predstavlja dovoljno pravično zadovoljenje za svu nematerijalnu štetu koju su podnosioci predstavke pretrpeli;
6. *Zaključuje*
  - (a) da je tužena Država dužna da podnosiocima predstavke isplati 4.000 EUR (četiri hiljade evra) na ime troškova i izdataka u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti presude u skladu sa članom 44, stav 2 Konvencije, preračunate u bugarske leve po kursu koji važi na dan

isplate, kao i sve poreze naplative podnosiocima predstavke, a na bankovni račun Bugarskog helsinškog komiteta.¹;

(b) da od isteka gore navedena tri meseca do isplate bude zaračunata zatezna kamata na navedene iznose po stopi jednakoj graničnoj aktivnoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uvećanoj za tri procentna poena;

7. *Odbija* ostatak zahteva podnosioca predstavke za pravično zadovoljenje.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku i prosleđeno pisanim putem 24. aprila 2012, u skladu sa pravilom 77 st. 2 i 3 Poslovnika Suda.

Fatoš Araće
zamenik sekretara

Leh Garlicki
predsednik

---

1. Ispravljeno 5. juna 2012. godine, dodat je sledeći tekst „a na bankovni račun Bugarskog helsinškog komiteta“.

© **Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2012.**

Zvanični jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fiducijarnog fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud, niti Sud snosi bilo kakvu odgovornost za njegov kvalitet. Prevod može biti preuzet iz baze podataka predmeta Evropskog suda za ljudska prava HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz kakve druge baze podataka sa kojom je Sud podelio ovaj prevod. Tekst može biti preštampan u nekomercijalne svrhe pod uslovom da se tačno naznači puni naziv predmeta, uz gore navedeno obaveštenje o autorskom pravu i uz pozivanje na Fiducijarni fond za ljudska prava Saveta Evrope. Ako nameravate da bilo koji deo ovog prevoda iskoristite u komercijalne svrhe, molimo vas da se prethodno obratite na adresu publishing@echr.coe.int.

© **Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.**

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© **Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012.**

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme ([http://hundoc.echre.coe.int](http://hudoc.echre.coe.int)), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à l'adresse suivante: publishing@echr.coe.int